

NAGY JÓZSEF

A PARASZTSÁG HELYZETÉNEK VÁLTOZÁSA AZ ELSŐ NAGY IMRE KORMÁNY IDEJÉN (1953–1955)

Ha meg akarjuk érteni azt a helyzetet, amely 1953-ban a magyar lakosság döntő többségéhez hasonlóan a parasztság, a mezőgazdasági lakosság helyzetét is elviselhetetlenné tette, s változásért kiáltott, akkor röviden, vázlatosan meg kell néznünk azt a folyamatot, amely ide vezetett. A Magyar Kommunista Párt 1945 után nem érdeklődött különösen a falvak iránt. Természetesen támogatta a falusi demokratikus szervezeteket, szorgalmazta a Földművelésügyi szervezetek létrejöttét, de 1947-ig a pártvezetés is a legkülönbözőbb megnyilvánulásain egységesen parasztságról beszélt, figyelmen kívül hagyva azt, hogy a falvakban is vannak vagyoni különbségek.

Ez a szemlélet 1947 nyarán a hároméves terv beindításával, majd 1948 márciusától, az ipari üzemek fokozott államosításával lényegesen megváltozott, a 1948 nyarára a pártegyesüléssel a politikai feltételei is megteremtődtek a gazdasági élet koncentrálásának.

Már 1948 tavaszán, az államosítások után látható volt, hogy az ipari termelés 1949-re eléri a háború előtti termelési szintet, s erre építve hozzákezdhetnek a nagyarányú iparosítási program megvalósításának. Az iparosítás viszont megnöveli az ipari munkásság, s a városi lakosság számát. De a közel kétfélmillió termelőegységből álló mezőgazdaságot hogyan tudják rákényszeríteni, hogy mind az ipar nyersanyagszükségletét, mind a lakosság fogyasztási igényeit kielégítsék. Természetesen ösztönző termelői árakkal a mezőgazdaság minden igényt ki tudott volna elégíteni. Ez viszont vagyoni és társadalmi különbségre vezetett volna, ami a társadalmi egyenlőséget hirdető kommunista elvekkel nem összeegyeztethető.

A sztálini iparosítás büvkörében élő magyar kommunista vezetők a mezőgazdaságot csupán az ipari termelés kiszolgáló bázisának tekintették, melynek az a feladata, hogy az állam által meghatározott árakon és mennyiségben biztosítsa mind az ipar nyersanyagszükségletét, mind a lakosság élelmiszerellátását. Ezt viszont csak úgy lehet elérni, ha az egyénileg gazdálkodó parasztságot kolhoz jellegű szervezetekbe tömörítik. Az így megszervezett szervezetekben már érvényesíteni tudják az állami tervek végrehajtását, s a megtermelt javak állami raktárakba való begyűjtését is, hogy így az állami újraelosztás érvényesülhessen. Ezt a szervezési folyamatot

Rákosiék 1948 őszén indították el és terveik szerint az egész mezőgazdaságot állami gazdaságokba, vagy kolhozokba kellett volna tömöríteni.

Természetesen, hogy mindazok a kisbirtokosok, akik legalább önellátásukat biztosító családi birtokkal rendelkeztek, nem lelkesedtek az állam által szervezett és irányított szövetkezetekért. A kommunista párt- és állami vezetéssel viszont nem zavarta a parasztság véleménye. Rákosi már 1948 júliusában kijelentett: „... nem elég a szocializmust a városban építeni, és nem is lehet a szocializmust megvalósítani, ha a falun nem építjük.” A faluban viszont nem lehet addig építeni” míg ott szabadon nőnek a kizsákmányoló elemek”.¹

Világos tehát, hogy a vagyonosabb parasztság a gátja a parasztság szövetkezetekbe való tömörítésének, ezért ezt a réteget anyagilag és erkölcsileg tönk्रे kell tenni. 1948. június 26-án kormányrendelet jelent meg, amely kimondta, hogy a 15 katasztrális holdnál nagyobb és legalább 150 aranykorona jövedelemmel rendelkező gazdálkodók mezőgazdaság-fejlesztési hozzájárulást kötelesek fizetni.² 1948. augusztus 28-án rendelet jelent meg a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmának korlátozásáról, egy nappal később pedig a mezőgazdasági ingatlanok haszonbérletének korlátozásáról.³ Elsősorban a középbirtokos parasztság körében meglévő felháborodás hatására 1949 tavaszán a mezőgazdaság-fejlesztési adóra kötelezettek birtokhatárát 25 holdra, vagy 350 aranykorona jövedelemre emelték fel. Ez a birtok, ill. jövedelemhatár lett az alapja az ekkor kialakított kuláklisznak is, amelynek azonban központilag, csak az alapelveit állapították meg, de hogy ki került rá, annak megállapítását a községi párt- és tanácsvezetőkre bízták. Ez az intézkedés látszólag csak a parasztságnak egy vékony rétegét, eredetileg mintegy 66 000 családot érintett. Valójában azonban éppen a megítélés szubjektivitása következtében senki nem lehetett nyugodt afelől, hogy nem kerül-e kuláklisra. Ha egy gazdagparaszt minden földjét leadva elment az iparba dolgozni, azt kénytelenek voltak levenni a kuláklisról, de mivel osztályellenségre, kulákra a falun szükség volt, könnyen megtörtént, hogy helyét középparaszttal, vagy éppenséggel szegényparaszttal töltötték be.

Ezen kívül a parasztság sanyargatásának még számos törvényes módja volt. Ilyen volt az adóztatás, a beszolgáltatás, tagosítás, rendőrbíráskodás apróbb ügyekben (pl. szemetes udvar), hatósági bírósági eljárás nagyobb ügyekben (pl. szántás-vetés, beszolgáltatás határidőn túli teljesítése). Földtulajdona után a parasztság mindenkor fizetett adót.

¹ Rákosi Mátyás: építjük a nép országát. Bp., 1949. 55.

² 7090/1948. Korm. sz. rendelet. Magyar Közlöny. 1948. június 27.

³ 8990/1948. Korm. sz. rendelet. Magyar Közlöny. 1948. aug. 28., ill. 9000/1948. Korm. sz. rendelet. Magyar Közlöny. 1948. aug. 29.

Ezt 1945–49 között természetben fizette. 1949. január 7-én azonban megjelent a kormány jövedelemadójáról szóló rendelete, amely elvileg minden önálló jövedelemmel rendelkező személyre kiterjedt, mivel azonban ekkorra a magánipar és magánkereskedelem nagy részét felszámolták, ez lényegében a parasztságot sújtotta.⁴ Ez az adókvetési rendszer 1949-től 1955-ig volt érvényben és a mezőgazdasági lakosság a következő adókat fizette: 1. általános jövedelemadó; 2. a beadási kötelezettség részét képező földadó; 3. házadó és lakásfejlesztési hozzájárulást; 4. szőlőtermelők borforgalmi adót; 5. a kulákok a beadási kötelezettség részét képező mezőgazdasági fejlesztési járulékot (ez volt a kulákadó). Bár ezek az elvek hivatalosan öt évig voltak érvényben és nem változtak, mégis 1949–1952 között a parasztság által befizetett adómenyiség háromszorosára emelkedett. 1949-ben 761 millió forint adót, 1952-ben 2296 millió forint adót fizettek be.⁵

A beszolgáltatással kapcsolatos első átfogó rendelet 1945. május 4-én jelent meg, amely a vetőmagon és családi szükségleten felül, teljes terménybeadási kötelezettséget írt elő. Az adott gazdasági helyzetben ez érthető is volt. A 7120/1946. sz. ME rendelet a földtulajdon nagyságán kívül már a föld minőségét is figyelembe veszi, s a kataszteri tiszta jövedelem minden koronája után 4 búzakilogramm terményadót, illetve beszolgáltatást ír elő.⁶ 1947 májusában egy újabb rendelet holdanként 15 koronás átlagtermelési értékkel számolva 8 holdig a beszolgáltatást eltörli és a természetbeni földadóval teljesítettnek tekinti, viszont a földterület növekedésével arányban erőteljes progresszivitást vezet be mind az adózásban, mind a beszolgáltatásban. Ez azt jelenti, hogy egy 8 holdas termelő 15 aranykorona értékű földje után 60 kg terményt fizet, míg egy 25 holdas termelő ugyanolyan minőségű föld után, felszorozva a koronaértéket, 205 kilogrammot. Egy 1950 májusában megjelent minisztertanácsi rendelet tömegesen tett kulákokká kis termelőket, mert elrendelte, hogy mind az adózás, mind a beszolgáltatás szempontjából a gyümölcsösöket négyszeres, a szőlőket ötszörös szorzószámmal kell figyelembe venni.⁷ A kistermelőket érintő, talán legsúlyosabb intézkedés az MT 1951. évi 10. sz. törvényerejű rendelet volt, amely egyrészt a beszolgáltatás kötelezettségét az 1-5 holdas kategóriára is kiterjesztette, másrészt az aranykorona értékét 50%-kal felemelte. Eddig egy aranykorona 4 búzaki-

⁴ 13.400/1948. Korm. határozat. Rendeletek Tára. 1949. 154.

⁵ Adatok és adalékok a népgazdaság fejlődésének tanulmányozásához 1949-1955. Bp., 1957. KSH. 400.

⁶ 7120/1946. ME sz. rendelet. Magyar Közlöny. 1946. június 25.

⁷ 103.700/1949. (V.29.) KH. rend. Rendeletek Tára. 1949. 1109.

logrammal volt egyenértékű, most ez 6 kilogrammra emelkedett. A beszo-
gáltatást kiterjesztették az állati termékekre is.⁸

1951-ben a háború utáni legjobb termést takarították be. A termelők így
a megemelt beszo-
gáltatási követelményeknek is nagyrészt eleget tudtak
tenni. 1952. viszont katasztrofális év volt. Májusban fagy vitte el a gyümöl-
csöst, majd utána hosszan tartó aszály volt. Az előző évi jó termésnek csak
40–50%-a termett. A kormány viszont ragaszkodott az 1951. évi begyűjtési
eredmények teljesítéséhez. Már a cséplőgéptől raktárba kellett szállítani a
gabonát, s ez volt a „padlássöprés” éve. 1950-53 között több mint 600 000
termelő hagyta el a mezőgazdaságot, de közülük 220 000 1952-ben hagyott
fel a termeléssel. A megműveletlen ún. „állami tartalékföldek” területe pedig
1953 tavaszára elérte a 890 000 holdat.⁹

A terménybeadás erőszakos végrehajtása, a termelői fejadag és vetőmag
elvétele azt eredményezte, hogy sok kistermelő 1952 őszén nem tudta teljesí-
teni a búzavetés tervét, tehát eleve csökkent a vetésterület. Az 1953. évi ál-
lami begyűjtést szabályozó 1952. évi 26. sz. törvényerejű rendelet már 1952.
december 31-én megjelent.¹⁰

Ez alapvetően megegyezett az előző évvel, de a kisbirtokos kategóriák-
ban 40–50%-kal megemelte a beadás mértékét, ami nagy zúgolódást váltott
ki a szegény és kisparasztok körében. Csőd előtt állt a mezőgazdaság és csőd
szélén az ország, s csak az 1953. július elején bekövetkezett változásoktól
lehetett remélni a kibontakozást.

Az 1953. június 28-i párthatározat után, hivatalba lépett Nagy Imre
kormány már július 12-én rendeltet adott ki a beadás elmulasztása miatt ki-
vetett kártérítések eltörléséről, a beadási hátralékok elengedéséről, valamint
a termelősövetkezetek beadási kötelezettségének 10%-os csökkentéséről.¹¹
Ez egyértelműen kimondotta, hogy „a beadási kötelezettség nem teljesítése,
illetve késedelmes teljesítése miatt a termelősövetkezetekre, termelősövet-
kezeti csoportokra, illetve ezek tagjaira és az összes egyéni termelőkre a mai
napig kivetett teljes összegű kártérítést – minden feltétel nélkül – azonnal
törölni kell. A kártérítés törléséről a helyi tanács az érintett termelőket köte-
les értesíteni”. Ugyancsak az egyéni termelők érdekeit is szolgálta a július
26-án kiadott közkegyelmi rendelet, melynek 5. §-a szerint „kegyelemben
részesülnek a még be nem fizetett összeg erejéig azok, akiket a bíróság fő-

⁸ 1951. évi 10. sz. tvr. 1951. márc. Rendeleték Tára. 1951. 69.

⁹ Az MDP KV 1953. június 27-28-i ülésének határozata. Közli: Nehéz esztendőkről krónikája
1949-1953. (Szerk.: Balogh Sándor) Bp., 1986. 498.

¹⁰ 1952. évi 26. sz. tvr. (1952. dec. 31.) Rendeleték Tára 1952. 404.

¹¹ 1953. évi 10. sz. tvr. (1953. július 12.) Rendeleték Tára 1953. 13.

büntetesként pénzbüntetésre ítelt”.¹² Szeptember 1-jével 10%-kal csökkentték az egyéni gazdálkodók beadási kötelezettségét az őszi termésű káposztanövényekből és megszüntették a gabonafélék forgalmának korlátozását.¹³

1953. december 13-án jelent meg az 1953. évi 27. sz. törvényerejű rendelet az állami begyűjtés többéves rendszeréről. Ennek a rendeletnek a fő érdeme az volt, hogy megszüntette az évenkénti változásokat és 1954. január 1-jétől 1956. december 31-ig három éven keresztül azonossá és változatlaná tette a beszolgáltatás mértékét. A rendelet indoklása kimondja, hogy „abból a célból, hogy a mezőgazdasági termeléshez fokozott biztonságot adjon, a termelőket az eddigieknél nagyobb mértékben tegye érdekeltté a mezőgazdasági termelés fokozásában, és lehetővé tegye, hogy a termelők mezőgazdasági termékeiknek az eddigieknél jóval nagyobb részét értékesíthessék a szabadpiacon, az állami begyűjtés rendszerére vonatkozóan a következőket határozta el:

- a) A mezőgazdasági termelők kötelezettségét több évre előre állapítja meg;
- b) a beadás mértékét az 1953. évi beadási kötelezettséget szabályozó 1952. évi 26. számú törvényerejű rendelethez képest valamennyi termelőnél és minden mezőgazdasági terméknel lényegesen csökkenti, mégpedig – a mezőgazdasági termelőszövetkezeteknél a terménybeadási kötelezettséget 25%-kal, a sertés- és marhabeadási kötelezettséget 30%-kal, a baromfi és tojásbeadási kötelezettséget 50%-kal, a tejbeadási kötelezettséget 30%-kal, a borbeadási kötelezettséget 50%-kal; – az egyénileg gazdálkodó termelőknél a terménybeadási kötelezettség 10–15%-kal, a sertés és marhabeadási kötelezettséget 25–30%-kal, a baromfi- és tojásbeadási kötelezettséget mintegy 15–20%-kal, a borbeadási kötelezettséget 25%-kal;
- c) biztosítja, hogy kenyérgabonából és takarmánygabonából az igazolt szükséglet megelőzze a beadási kötelezettséget;
- d) az egyes művelési ágaknak felszorozott területtel történő számításba vételét és a legelők utáni beadási kötelezettséget megszünteti és jelentős kedvezményeket biztosít a többgyermekes családok, az öregek, a munkaképtelenek, valamint a tényleges katonai szolgálatot teljesítő termelők részére”.¹⁴

A 10 holdon aluli termelők részére valójában a beszolgáltatás több évre előre meghatározott mértéke jelentett kedvezményt, mert számukra a beszolgáltatási kötelezettséget 1952-ben annyira megemelték, hogy a mostani

¹² 1953. évi 18. sz. tvr. (1953. szept. 1.) Rendeleték Tára 1953. 26.

¹³ 1953. évi 18. sz. tvr. (1953. szept. 1.) Rendeleték Tára 1953. 26.

¹⁴ 1953. évi 27. sz. tvr. (1953. dec. 13.) Rendeleték Tára 1953. 37.

csökkentéssel is fölötté maradt az 1951-es beszolgáltatási szintnek. Voltak azonban olyan részei is a rendeletnek, amelyek valóban a termelők széles rétegei számára jelentettek méltányos és igazságos intézkedést.

„A termény-, hús- és tejbeadási kötelezettséget a szántó és rét együttes területe után kell megállapítani. Tejbeadásra az a tehéntartó is köteles, akinek szántó és rét területe nincsen. A kert (gyümölcsöst), szőlőt, legelőt, nádat sem a beadási kötelezettség alapjául szolgáló terület, sem a beadási kötelezettség megállapításánál nem szabad figyelembe venni. A szőlő ötszörös és a kert (gyümölcsös) négyszeres területtel történő számításba vétele megszűnik”¹⁵

Ez az intézkedés a kis és középparasztságnál is jelentősen csökkentette a beadás mértékét.

Nagy Imre már az MDP 1953. június 27-i ülésén kritikát és önkritikát gyakorol a begyűjtési rendszer fölött. „A begyűjtéstervezésnek alapvető hibája az volt, hogy a termelés szempontjai háttérbe szorultak és túlzott, irreális begyűjtési tervekkel a termelés folyamatosságának és fejlesztésének feltételeit nem biztosította. A parasztság számára, de egyéb szektorokban is olyan mértékű beadást írtak elő a tervek, amely már akadályozta a termelést, elvette a termelési kedvet, ami kétségtelenül hozzájárult a földfelajánlásokhoz, növelte a tartalékterületeket, és talán a legszélesebb lehetőségét teremtette meg a dolgozó parasztság és a kulákság ellen elkövetett törvénytelenéseknek. A tömeges bírságolásoknak, kártérítéseknek és általában a parasztság zaklatásának elsősorban a túlfeszített tervek a végrehajtás során elkövetett túlkapasokkal még tovább fokozódtak. Ezért súlyos felelősség terhel engem is, mert biztosítanom kellett volna a törvények feltétlen betartását. – A hibákat tisztán láttuk, és nem hallgattuk el. Az Országos Tervhivatal helytelen és megtévesztő módszerei ellen, az irreális termelési tervek ellen, a begyűjtési tervszámok túlfeszítése ellen minden alkalommal élesen felléptünk, a bajokat és azok következményeit feltártuk a párt illetékes szervei előtt is. A túlfeszített tervek bírálatára azonban a párt vezető szerveiben, elsősorban Rákosi és Gerő elvtársak részéről ledorongolás volt a válasz. A legenyhébb válasz az volt, hogy ki akarunk bújni a felelősség alól, és eleve igazolni akarjuk a tervek nem teljesítését. De az opportunizmus vádja sem volt ritka eset. A párt vezetése tehát oda állt az Országos Tervhivatal túlfeszített tervezése, kalandorpolitikája mellé. Pillanatnyi sikerekért, amit a begyűjtött nagyobb mennyiségek jelentettek, nagy népgazdasági, termelési és politikai érdekeket áldoztak fel, elősegítve azt a súlyos helyzetet, amelyet most készülünk felszámolni.”¹⁶

¹⁵ Uo.

¹⁶ In memoriam Nagy Imre (Szerk.: Tóbiás Áron) Bp., 1989. 17.

Kétségtelen, hogy ennek a törvényerejű rendeletnek a legfőbb érdeme az volt, hogy 1949 óta először emberi hangon szólt a termelőkhez. Ez a rendelet is megkövetelte a megállapított beszolgáltatás teljesítését, de ha a termelő egy adott terményből azt nem tudta teljesíteni, akkor megbeszélhette, hogy milyen terményből tudja azt helyettesíteni, vagy ha valaki egy egész sertést adott be és 40–50 kg beadási fölöslege volt, azt beszámíttathatta a következő évi beadási tervébe. Ha valaki beadási tervét felszólítás ellenére sem teljesítette, annak beadási kötelezettségét most is felemelték, azonban ha végképp nem fizetett, akkor tartozását közadók formájában hajtották be. A korábbi rendelkezések súlyos pénz- és börtönbüntetést tartalmazó intézkedéseit eltörölték.

A törvényerejű rendelet végrehajtását szabályozó minisztertanácsi határozatok és szakminiszteri rendeletek, bár továbbra is fontosnak tartották az ellenőrzést és az agitációt, a törvényesség feltétlen betartására hívták fel a figyelmet. „A beadási kötelezettség egyéenkénti megtárgyalásának megszervezése és irányítása a községi végrehajtóbizottság elnökének a feladata. A végrehajtóbizottság és a begyűjtési állandó bizottság tagjai a beadási kötelezettség egyéenkénti megtárgyalását megelőzően, illetőleg annak során fejtsenek ki széles körű felvilágosító munkát és biztosítsák, hogy a beadási kötelezettség megállapítása a törvényerejű rendeletben foglalt szabályok maradéktalan betartása mellett mindenkor a termelők meghallgatásával történjék.”¹⁷ Ugyancsak 1953-ban egy másik minisztertanácsi határozat úgy intézkedik, hogy mindazok a termelők, akik gabonájukat július 15-ig beadják (tehát lényegében a cséplőgéptől beszállítják), mázsánként 5 forint jutalomban részesülnek.¹⁸

Az 1953 nyarán megjelent és a begyűjtést három évre meghatározó rendelet túlélte a Nagy Imre kormányt. Az MDP Politikai Bizottsága 1955. március 24-én megvitatta a Begyűjtési Minisztérium jelentését az 1954. évi begyűjtés teljesítéséről. A jelentés elismeri, hogy a „többéves begyűjtési rendszer hozzájárult a parasztság termelési kedvének és anyagi érdekeltségének növeléséhez. 1954-ben növekedett a szabadpiacra jutó termékmennyiség és szélesedett a termelők és a fogyasztók szabadpiaci kapcsolata is. A begyűjtött össztermékmennyiség a földművesszövetkezeti felvásárlásokkal együtt számolva – annak ellenére, hogy a kötelező beadás mennyiségét mintegy 30%-kal csökkentettük –, meghaladja az 1953. évi összbegyűjtést. 1954-ben az előző időszakhoz képest javult az állampolgári fegyelem. A kötelező beadás terveit az előző éveknél nagyobb százalékban teljesítettük,

¹⁷ 1077/1953. (XII. 10.) MT. hat. Rendeletek Tára 1953. 220.

¹⁸ 1031/1953. (VII. 3.) MT. hat. Rendeletek Tára 1953. 192.

állat- és állati termékekből pedig abszolút mennyiségben is 3800 húsvagonnal többet gyűjtöttünk be, mint 1953-ban.¹⁹

Az 1953. júniusi párthatározat a kulákkérdésben is lényeges változást hozott. A határozat megállapította, hogy „súlyos hibák történtek a kulákság korlátozása terén is. A korlátozás politikáját gyakorlatilag mindinkább a felszámolás politikája váltotta fel. Ez kifejezésre jutott abban, hogy a kulákok összes földterülete az utóbbi öt év folyamán az eredetinek mintegy 30%-ára zsugorodott. A megmaradt kulákok nagy része pedig gyakorlatilag rablógazdálkodást folytat. A földet rosszul műveli, állatállományát visszafejleszti”. Ez a határozat már érinti a felajánlott, vagy elkobzott kulákföldek sorsát is. „A gazdaságpolitikában elkövetett hibák általában, különösen pedig a mezőgazdasággal kapcsolatos hibák a tartalékföldek mennyiségének igen nagymérvű megnövekedéséhez vezettek. A tartalékföldek, vagyis, az államnak felajánlott, vagy elhagyott, de az állami gazdaságokhoz, vagy termelőszövetkezetekhez véglegesen, vagy egyáltalán oda nem csatolt szántóföldek területe ez év tavaszán elérte a 890 000 kat. holdat, az ország egész szántóterületének több mint 9 százalékát.”²⁰ Az ülésen felszólalt Nagy Imre is. Nagy Imre 1952. januártól novemberig begyűjtési miniszter volt, november 14-től pedig a minisztertanács elnökhelyetteseként az összes mezőgazdasági jellegű minisztérium felügyelete hozzá tartozott. Hozzászólásában felsorolta mindazokat a negatívumokat, amelyeket a határozat felszínre hozott. Kiemelten foglalkozott a kulákkérdéssel: „Gazdaságpolitikánk köréből egy kérdést kívánok még kiemelni, amelynek a gazdasági, de politikai szempontból is nagy jelentősége van – ez a kuláklista kérdése. Amikor a mezőgazdaság szocialista átszervezésével kapcsolatban fokozottabban előtérbe került a kulákság elleni harc, ez a harc gazdasági és politikai térről tisztán adminisztratív térre terelődött, éppen a kuláklista által. A kulákság elleni harcot adminisztratív útra terelni, pedig egyet jelentett a kulákság törvényen kívül helyezésével, az önkényeskedéssel, ami elkerülhetetlenül a kulákság likvidálását vonta maga után. A kuláklistának tehát jelentős szerepe volt abban, hogy a párt letért a kulákság korlátozásának helyes politikájáról.

A kuláklista másik súlyos következménye az volt, hogy a helyi szervek a kulák fogalmát teljesen összezavarva, kuláknak minősítették, és kuláklistára tették akit éppen jónak láttak, miközben a harag és bosszú széles teret kapott falusi párt- és tanácsszerveink vezetőinek rendkívül hiányos politikai felkészültsége következtében. Így jöttek létre a kiskulákok, az ipari kulákok, az értelmiségi kulákok és így tovább. A kulák fogalmát egyre inkább kiterjesztették a középparasztokra, sőt az utóbbi időben a kisparasztokra is. Velük

¹⁹ MOL-M-276. f. 53/222. öe.

²⁰ Az MDP határozatai (Főszerk.: Izsák Lajos) Bp., Napvilág, 1998. 190.

töltötték fel sok helyen a likviditás következtében megüresedett helyeket a kuláklistán. Ilyen módon a kuláklista, hogy valóban a kulákokat tartotta volna nyilván és leválasztotta volna a parasztság többi rétegéről, lényegében összekeverte a dolgozóparasztokat, főképpen a középparasztokat a kulákokkal. Ilyen módon nem tudta a dolgozóparaszt, hogy holnap nem kerül-e kuláklistára. A kuláklista a dolgozóparasztot a kulák mellé állította, amit országsszerte tapasztalhattunk az utóbbi időben. A kuláklista, amely kezdettől fogva elhibázott rendszabály volt, kedvezőtlenül hatott politikánkra, és jelentős része volt abban, hogy dolgozóparasztságunk körében megrendült a bizalom, a népi demokratikus jogrendünk iránt. Ezért javasoljuk, hogy visszatérve a kulákság korlátozásának a jelenlegi szakaszon egyedül helyes politikájára, szüntessük meg a kuláklistát. Ha a dolgozóparasztsághoz, elsősorban a középparasztsághoz való viszonyunkat a tartós szövetség alapjára akarjuk helyezni és vele a baráti viszonyt meg akarjuk erősíteni, márpedig meg kell erősítenünk, ha meg akarjuk szüntetni falun a törvénytelenégeket, a túlkapásokat és helyre akarjuk állítani a jogbiztonságot, már pedig ezt akarjuk, akkor – mint ezt a Politikai Bizottság javasolja – a kuláklistát meg kell szüntetni.”²¹

A júniusi párthatározat ellenére a kuláklistán szereplő gazdálkodók helyzetének rendezésére nem került sor. Ennek egyik oka biztosan az volt, hogy a júniusi határozat elrendelte a kuláklista eltörlését, ugyanakkor hangoztatta, hogy a kulákok korlátozását és elszigetelését folytatni kell. De ha nincs kuláklista, akkor milyen új módszereket találjanak ki? A másik probléma az volt, hogy az 1949-ben felállított, de évenként változtatott, s még 1953 márciusában is újra feltöltött kuláklista teljesen bizonytalanná tette a valóban kizsákmányolóknak tekinthető parasztszámát. „Ezt mutatja az is, hogy a kuláklista adatai alapján 13 447 azoknak a száma, akik 25 kh-nál nagyobb, vagy 350 aranykoronánál magasabb kataszteri tiszta jövedelemmel rendelkeznek, és a tulajdonukban lévő szántóterület mindössze 396 706 kh. A 25 kh-nál kisebb területtel rendelkezők száma 36 269, akiknek tulajdonában 338 440 kh szántóterület van, tehát átlagterületük 9,3 kh. Emellett 21 887 olyan személy szerepel a nyilvántartásban, akik kulákgazdasággal rendelkeztek, de az elmúlt évek során gazdaságukat teljesen felszámolták.”²²

Ez az idézet abból, a pártközpont mezőgazdasági osztálya által összeállított jelentésből való, amelyet 1953. szeptember 2-án tárgyalt az MDP Politikai Bizottsága és a kuláklista megszüntetésével volt kapcsolatos. Az egész jelentés szövegén és szemléletén érződik, hogy olyan személyek állították össze, akik pár hónappal korábban még a kulákokkal szembeni szigorítóso-

²¹ Beszélő. 1984. 10.

²² Mol-M-276. f. 53/134. öe.

kat tervezték. Változatlanul visszatérnek a kulákok kártevő munkájáról szóló sztereotip szövegek, a szövetkezetek bomlasztása, vagy éppen a kormányprogram végrehajtásával kapcsolatos bizalmatlanság. Július elején a kormányprogram hatására kuláklistán szereplő személyek tömegesen kérték a helyi szervektől helyzetük felülvizsgálatát, de rendeletek híján ezek nem történtek meg. A helyi testületekben keletkezett zavart „az ellenség kihasználta és a kulákok földjüket, házukat, gazdasági felszereléseiket kezdték visszakövetelni, sőt olyan esetek is előfordultak, hogy ideig-óráig elfoglalták lakóházukat.”²³

Azzal az előterjesztés is egyetért, hogy a középparasztokat a kulákkorlátozás alól mentesíteni kell és újra meg kell határozni a kulákság fogalmát. Itt azonban már ismét teljes a zavar. Javasolják, hogy két hold alatt meg kell szüntetni a szőlők és gyümölcsösök felszorzását, e fölött azonban háromszoros szorzót kell alkalmazni. A földterület nagyságától függetlenül kuláknak kell tekinteni azokat, akik földjének az értéke a 400 koronát meghaladja. „A Minisztertanács a kuláklistán 1953 szeptember 15-ig a községi, járási, városi és megyei tanácsoktól vonja be. Az Elnöki Tanács helyezze hatályon kívül azokat a rendeletek, amelyek a kulákok meghatározására vonatkoznak és a fentiek alapján szeptember végéig törvényerejű rendeletben szabályozza, kik a kulákok.”²⁴ Lesz-e tehát a továbbiakban kulák, vagy nem, ezen javaslatok alapján nehéz eldönteni.

A Minisztertanács tehát a kuláklistán kivonta a forgalomból, az azon szereplők azonban – amint azt a következő politikai bizottsági idézet is mutatja – a júniusi párthatározat után is kulákként fizették begyűjtési és adóterheiket. „A Központi Vezetőség határozata óta nem történtek intézkedések a kulákkorlátozás alá eső középparasztok ügyének a rendezésére. Emiatt a falun elégedetlenség tapasztalható, mert az ilyen középparasztok egy része az adózás és begyűjtés terén jelenleg is a kulákkerheket viseli. – A kulákkorlátozás alá eső középparasztok ügyének rendezése érdekében már több ízben tárgyaltunk az igazságügy-, pénzügy-, és a begyűjtési miniszter elvtársakkal, valamint a Helyi Tanácsok Titkárságának vezetőjével. A megbeszélések alapján javasoljuk, hogy a kulákokra vonatkozó különböző meghatározásokat meg kell szüntetni, és lényegileg visszatérni az 1949-ben megjelent mezőgazdaságfejlesztési-járulék fizetését szabályozó rendelet alapelveihez.”²⁵ A Politikai Bizottság azonban ezt a javaslatot sem fogadta el és utasította a mezőgazdasági osztály vezetőjét, hogy egy héten belül „egyszerűbb és messzemenőbb javaslatot terjesszenek a PB elé.”

²³ Uo.

²⁴ Uo.

²⁵ MOL-M-276. f. 53/152. öe.

Az egész problémakörön végigvonul egyrészt az, hogyan számolják fel a kulákkorlátozást úgy, hogy a kulákkorlátozás és megbélyegzés továbbra is megmaradjon, másrészt hogyan másszanak ki minél kevesebb presztízsveszteséggel abból a veremből, amelybe az egész parasztsággal szembeni politikájuk taszította őket. Több mint félévvel a júniusi párthatározat után végül 1953. december 30-án a Politikai Bizottság határozatot fogadott el „a kulákok korlátozásával kapcsolatos egyes kérdések” rendezéséről. Terjedelmes bevezető után a lényegét két pontban foglalják össze:

- „1) 1954 január 1-től a begyűjtés és adózás terén csak azokkal a kulákokkal, nagygazdákkal kell a korlátozó rendszabályt alkalmazni:
 - a) Akiknek jelenleg a tulajdonukban, vagy bérletükben lévő összes földterület a 25 kat. holdat és a 350 aranykorona értéket együttesen meghaladja (a szőlő, kert és gyümölcsös felszorzását alkalmazni nem lehet).
 - b) Alkalmazni kell a korlátozást azokkal szemben is, akik saját, vagy bérelt földjükön – bár az a 25 kat. holdat és a 350 aranykoronát nem éri el – jelenleg állandóan egy, vagy több mezőgazdasági alkalmazottat (bérest, gazdasági cselédet) foglalkoztatnak, és ezáltal kizsákmányolást folytatnak.
- 2) A jövőben nem kell progresszív beadási kötelezettséggel terhelni azokat a kulákokat, volt nagygazdákat, akik gazdaságukat olyan mértékben csökkentették, hogy földjük területe nem éri el a 25 kat. holdat, kataszteri értéke pedig a 350 aranykorona alatt van és jelenleg kizsákmányolást nem folytatnak. Ezek kötelezettségét az ugyanolyan birtok és kataszteri kategóriába tartozó parasztokéval azonos mértékben kell megállapítani.”²⁶

A társadalmi kiközösítést azonban továbbra is fenn kell tartani: „Ezért a kulákokat, a volt nagygazdákat, volt falusi és más kizsákmányolókat továbbra sem lehet felvenni a termelőszövetkezetekbe, földműves-szövetkezetekbe, és nem lehet őket bevonni a helyi tanácsszervekbe, valamint egyéb társadalmi szervezetekbe sem. Ilyen esetekben azonban nem a volt kulákkorlátozást kell alapul venni, mert azon sok középparaszt is szerepelt, hanem meg kell vizsgálni az illető jelenlegi és volt gazdasági helyzetét, s annak alapján kell állást foglalni.”²⁷

Országosan tehát végre történt valami intézkedés, ami ugyan a negatív megkülönböztetést fenntartotta, de jobban körülhatárolta az érintettek körét, földbirtoknagyság és jövedelem szempontjából tisztázta a terheket, s mind a terménybeadásnál, mind az adózásnál csökkentette a büntetőjelleg mértékét.

²⁶ MOL-M-276. f. 53/154. öe.

²⁷ Uo.

A minisztertanácsi határozat azonban rendkívül lassan ment át a gyakorlatba. Sok olyan község volt, ahol még 1956 tavaszán is sürgetni kellett a középparasztok levételét a kuláklistánól.

Ehhez a késedelemhez és bizonytalansághoz kétségtelenül hozzájárult az is, hogy 1955 áprilisa – a Nagy Imre kormány bukása – után országosan ismét megerősödött a gazdagparasztság ellen hivatalosan szított hangulat.